

УДК 364.3:343.35]:343.222]:341.243](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.25>

Ольга МАТРОС

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300

ORCID: 0000-0001-6541-1941

Бібліографічний опис статті: Матрос, О. (2025). Відповідальність за корупційні діяння в системі соціального забезпечення на основі міжнародних гарантій. *Ввічливість. Humanitas*, 1, 189–193. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.25>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ ДІЯННЯ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ОСНОВІ МІЖНАРОДНИХ ГАРАНТІЙ

Стаття присвячена аналізу відповідальності за корупційні дії в системі соціального забезпечення з урахуванням міжнародних стандартів та гарантій. У роботі розглядаються ключові аспекти правового регулювання боротьби з корупцією на міжнародному рівні, включаючи принципи, закріплені в конвенціях ООН, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій.

Також, досліджено специфіку корупційних правопорушень у сфері соціального забезпечення, їхні наслідки для держави, суспільства та окремих громадян. Особливу увагу приділено проблемам імплементації міжнародних норм у національне законодавство, а також механізмам забезпечення підзвітності та прозорості в діяльності органів, відповідальних за соціальне забезпечення. У статті пропонуються шляхи вдосконалення правових механізмів боротьби з корупцією в соціальній сфері, зокрема через посилення міжнародного співробітництва, впровадження інноваційних технологій для запобігання корупційним проявам, а також підвищення рівня правової свідомості населення.

Метою дослідження є визначення правових механізмів та інструментів відповідальності за корупційні дії в системі соціального забезпечення, з урахуванням міжнародних стандартів і гарантій, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення національного законодавства та практики у цій сфері. Методологія. Завдяки використанню методів аналізу, синтезу та узагальнення нормативно-правових актів та документів міжнародного значення, встановлено, що важливим завданням на шляху запобігання та протидії корупції в Україні виступає виявлення ключових проблем і недоліків правового регулювання та формулювання пропозицій для їхнього усунення, оцінка громадської думки щодо ефективності антикорупційних заходів у сфері соціального забезпечення. Для вирішення цього завдання необхідною є системна діяльність за низкою основних напрямів. Результати і практичне значення. Встановлено, що ефективна боротьба з корупцією в системі соціального забезпечення можлива за умови впровадження міжнародних стандартів і практик. Виявлено основні прогалини та недоліки в національному законодавстві, які перешкоджають ефективному запобіганню та притягненню до відповідальності за корупційні дії. Розроблено рекомендації щодо удосконалення механізмів моніторингу, підзвітності та прозорості у сфері соціального забезпечення.

Ключові слова: корупція, соціальне забезпечення, міжнародні гарантії, відповідальність, корупційне правопорушення, хабарництво, прозорість, громадянське суспільство, міжнародна співпраця.

Olha MATROS

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Senior Lecturer at the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, 2 Sadova ave., Uman, Cherkasy region, Ukraine, 20300

ORCID: 0000-0001-6541-1941

To cite this article: Matros, O. (2025). Vidpovidalnist za koruptsiini diiannia v systemi sotsialnoho zabezpechennia na osnovi mizhnarodnykh harantii [Liability for corruptive acts in the social security system on the basis of international guarantees]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 1, 189–193. doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.25>

LIABILITY FOR CORRUPTIVE ACTS IN THE SOCIAL SECURITY SYSTEM ON THE BASIS OF INTERNATIONAL GUARANTEES

The article is devoted to the analysis of liability for corrupt acts in the social security system, taking into account international standards and guarantees. The work considers key aspects of legal regulation of the fight against corruption at the international level, including the principles enshrined in the conventions of the UN, the European Union and other international organizations.

Also, the specifics of corruption offenses in the social security sector; their consequences for the state, society and individual citizens are studied. Particular attention is paid to the problems of implementing international norms into national legislation, as well as mechanisms for ensuring accountability and transparency in the activities of bodies responsible for social security. The article suggests ways to improve legal mechanisms for combating corruption in the social sector, in particular through strengthening international cooperation, introducing innovative technologies to prevent corruption, and increasing the level of legal awareness of the population.

The purpose of the study is to determine the legal mechanisms and instruments of liability for corrupt acts in the social security system, taking into account international standards and guarantees, as well as developing recommendations for improving national legislation and practice in this area. Methodology. Through the use of methods of analysis, synthesis and generalization of regulatory legal acts and documents of international importance, it was established that an important task in preventing and combating corruption in Ukraine is to identify key problems and shortcomings of legal regulation and formulate proposals for their elimination, assess public opinion on the effectiveness of anti-corruption measures in the social security sector. To solve this task, systematic activity in a number of main areas is necessary. Results and practical significance. It was established that effective combating corruption in the social security system is possible provided that international standards and practices are implemented. The main gaps and shortcomings in national legislation that impede effective prevention and prosecution of corrupt acts have been identified. Recommendations have been developed to improve monitoring mechanisms, accountability and transparency in the social security sector.

Key words: corruption, social security, international guarantees, responsibility, corruption offense, bribery, transparency, civil society, international cooperation.

Актуальність проблеми. Корупція – це глобальна проблема, яка порушує основи демократичного врядування, підриває економічний розвиток та зменшує довіру громадян до інституцій. Визнання корупції як загрози міжнародного масштабу привело до створення численних міжнародних угод та механізмів для протидії цьому явищу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика відповідальності за корупційні дії у сфері соціального забезпечення привертає увагу багатьох науковців, правознавців та експертів міжнародних організацій. У контексті України питання відповідальності за корупційні дії в системі соціального забезпечення стало актуальним на тлі впровадження реформ, спрямованих на зміцнення соціальної справедливості та боротьбу з корупцією.

В.І. Шакун у своїй праці «Корупція і відповідальність за корупційні дії» досліджує правові аспекти корупції та механізми притягнення до відповідальності за такі правопорушення.

О.В. Кальман у статті «Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення в умовах воєнного стану» аналізує особливості застосування кримінальної відповідальності за корупційні діяння під час воєнного стану в Україні. **Авторський колектив Національної академії внутрішніх справ** у навчальному

посібнику «Відповідальність за корупційні правопорушення» розглядає різні види відповідальності за корупційні правопорушення та особливості їх застосування.

У наукових роботах аналізуються основні законодавчі акти України, зокрема Закон України «Про запобігання корупції», Закон України «Про соціальні послуги», а також положення Кримінального кодексу України, які регулюють відповідальність за корупційні правопорушення. Дослідники наголошують на необхідності адаптації законодавства до міжнародних стандартів, зокрема Конвенції ООН проти корупції.

Метою статті є дослідження правових механізмів притягнення до відповідальності за корупційні дії в системі соціального забезпечення з урахуванням міжнародних стандартів і гарантій та аналізу міжнародного та національного досвіду у боротьбі з корупцією, визначення ключових проблем правозастосування в Україні та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи тему відповідальності за корупцію, висвітливо саме поняття «корупція», дефініцію якого наведено в ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції».

Отже, корупція – це використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй

службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, чи на її вимогу іншим фізичним або юридичним особам із метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей (Закон України, 2014).

Законодавець розмежовує корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією. Так, згідно із ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, учинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність, тоді як правопорушення, пов'язане з корупцією, – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені цим Законом вимоги, заборони та обмеження, учинене особою, зазначеною в ч. 1 ст. 3 цього Закону (Закон України, 2014).

Отже, основна відмінність між наведеними видами правопорушень полягає в тому, що обов'язковою ознакою першого є наявність ознак корупції, а другого – відсутність таких ознак, проте останнє буде лише в разі порушення встановлених Законом України «Про запобігання корупції» вимог, заборон та обмежень. Різняться вони також з огляду на передбачені законом види юридичної відповідальності за їх учинення.

З викладеного випливає, що діяння визнається корупційним якщо воно: 1) містить ознаки корупції; 2) вчинене певним суб'єктом – особою зазначеною у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»; 3) за нього законом встановлена юридична відповідальність: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна або цивільно-правова (Настюк, 2017).

Дослідник В. Настюк у посібнику дає визначення поняттю «Юридична відповідальність – це застосування заходів державного примусу до правопорушника за вчинення протиправного діяння; передбачений правовими нормами обов'язок суб'єкта нести відповідальність у вигляді несприятливих для нього наслідків вчиненого правопорушення» (Настюк, 2017).

Згідно ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. При цьому різниця між відповідальністю за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення полягає у тому, що за корупційні правопорушення не може наставати адміністративна відповідальність на відміну від правопорушень, пов'язаних з корупцією (Закон України, 2014).

Важливим є Міжнародні інструменти проти дії корупції, зокрема, це:

1. Конвенція ООН проти корупції, яка була прийнята в 2003 році. Ця конвенція є найвсхопнішою угодою у сфері боротьби з корупцією. Конвенція передбачає:

– Запровадження заходів щодо запобігання корупції.

– Криміналізацію різних форм корупційних діянь, включаючи хабарництво, розтрату державних коштів та відмивання грошей.

– Міжнародну співпрацю у питаннях екстрадиції, повернення активів та технічної допомоги (Конвенція, 2003).

2. Конвенція Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію. Цей документ визначає обов'язкові для криміналізації діяння, такі як активне та пасивне хабарництво, зловживання впливом та хабарництво у приватному секторі. Конвенція також вимагає ефективного розслідування і переслідування корупційних злочинів (Кримінальна Конвенція, 1999).

3. Група держав проти корупції (GRECO). Створена в рамках Ради Європи, GRECO здійснює моніторинг виконання антикорупційних стандартів державами-членами та надає рекомендації для вдосконалення їхніх систем протидії корупції.

4. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). Антикорупційна конвенція ОЕСР спрямована на боротьбу з хабарництвом іноземних посадовців у міжнародних комерційних угодах. Держави-учасниці зобов'язані приймати законодавчі акти, що забезпечують кримінальну відповідальність за такі дії.

На основі міжнародних гарантій визначено кілька ключових принципів відповідальності за корупційні діяння:

1. Невідворотність покарання – це забезпечення ефективного розслідування і переслідування корупційних злочинів є пріоритетом для держав. Важливою складовою є незалежність правоохоронних органів та судової системи.

2. Пропорційність покарання – це міжнародні стандарти передбачають, що санкції за корупційні злочини мають бути співмірними з їхньою тяжкістю та завданою шкодою.

3. Міжнародна співпраця – у боротьбі з корупцією необхідна тісна співпраця між державами, включаючи обмін інформацією, екстрадицію злочинців та повернення незаконно отриманих активів.

4. Захист викривачів – це особливе значення надається захисту осіб, які повідомляють про корупційні дії. Це сприяє виявленню злочинів і зміцненню суспільної довіри до антикорупційних механізмів.

Попри наявність розроблених механізмів, існують значні перешкоди в їх реалізації. Основними з них є:

- Низький рівень політичної волі в окремих країнах.
- Недостатня незалежність судових і правоохоронних органів.
- Проблеми з виконанням рішень міжнародних інституцій.
- Складнощі у поверненні активів, розміщених у офшорних зонах.

Для досягнення ефективнішої боротьби з корупцією та посилення відповідальності за корупційні діяння необхідно:

Найперше – це удосконалення національного законодавства. Зокрема, інтеграція положень міжнародних конвенцій у національне право, а також забезпечення чіткого визначення корупційних злочинів.

По-друге – це підвищення прозорості державних процесів. Застосування цифрових технологій для мінімізації людського фактору у прийнятті рішень, що зменшує можливості для корупції.

По-третє – розвиток міжнародної співпраці, а саме, посилення обміну інформацією між державами, проведення спільних розслідувань та активізація співпраці у поверненні активів.

По-четверте – це освітні програми та підвищення обізнаності громадян. На нашу думку, дієвим методом може бути проведення кампаній, спрямованих на інформування громадян про шкоду корупції та способи її протидії.

По-п'яте – це посилення ролі громадянського суспільства. Насамперед із залучення неурядових організацій до моніторингу державних процесів і розробки антикорупційних стратегій.

Загалом, система соціального забезпечення є особливо вразливою до корупційних діянь через великий обсяг фінансових ресурсів, які спрямовуються на допомогу громадянам. Міжнародні стандарти пропонують кілька шляхів для посилення відповідальності за корупцію у цій сфері:

– **Посилення прозорості розподілу соціальних виплат** з використанням цифрових платформ для моніторингу нарахувань, щоб уникнути маніпуляцій та незаконного отримання виплат.

– **Запровадження незалежного аудиту.** Це можуть бути регулярні перевірки діяльності соціальних служб міжнародними та національними аудиторами для виявлення корупційних схем.

– **Покращення механізмів скарг і повідомлень, зокрема,** створення доступних платформ для громадян, де вони можуть повідомляти про випадки корупції у сфері соціального забезпечення.

– **Навчання працівників соціальних служб** через проведення тренінгів для працівників щодо етичних стандартів та методів запобігання корупції.

– **Міжнародна підтримка реформ** з використанням досвіду інших країн та міжнародних організацій для впровадження передових практик у систему соціального забезпечення.

Сучасні науковці та юристи З.В. Журавська та І.М. Василюк у своїй статті зазначили, що «не дивлячись на те, що заходи запобігання корупції повинні мати пріоритет, однак із урахуванням сучасних викликів, які постали перед Україною, пов'язаних із зміною влади, виявлених фактів багатомільярдних розкрадань державного бюджету, першочерговим завданням є втілення у життя принципу невідворотності покарання для всіх осіб, винних у корупційних злочинах, і повернення їх незаконно здобутих доходів українській державі» (Журавська, Василюк, 2017).

Висновки. Отже, відповідальність за корупційні діяння в системі соціального забезпечення є ключовою умовою для забезпечення справедливості та ефективності цієї системи. Виконання міжнародних гарантій, адаптація їх

до національних умов та активна участь громадянського суспільства сприятимуть зменшенню корупції у цій важливій сфері.

Перспективи подальших досліджень.

Тема дослідження не є вичерпною, тому подальші дослідження можуть зосередитися на вивченні практичних аспектів впровадження міжнародних антикорупційних норм у законодавство України. Особливу увагу слід

приділити гармонізації національного законодавства з положеннями Конвенції ООН проти корупції та інших міжнародних актів. Перспективним є аналіз судової практики щодо притягнення до відповідальності за корупційні дії у соціальній сфері. Це допоможе виявити проблеми, пов'язані із доказуванням, призначенням покарання та запобіганням повторним правопорушенням.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Відповідальність за корупційні правопорушення : навч. посіб. Є. О. Алісов, В. В. Мартиновський, В. Я. Настюк, О. М. Шевчук. Х. : Юрайт, 2017. 168 с.
2. Журавська З. В., Василюк І. М. Про деякі проблеми загально-соціального запобігання корупції в Україні. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції*. Харків. 2017. С. 80–81.
3. Конвенція ООН проти корупції, 2003. Конвенцію ратифіковано Законом № 251-V від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 22.01.2025).
4. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 1999 р. Конвенцію ратифіковано Законом № 251-V від 18.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 22.01.2025).
5. Про запобігання корупції: Закон України від 28.12.2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 21.01.2025).

REFERENCES:

1. Alisov, Ye. O., Martynovskyi, V. V., Nastiuk, V. Ya., & Shevchuk, O. M. (2017). *Vidpovidalnist za koruptsiini pravoporushennia* [Liability for corruption offenses]. Kharkiv : Juright [in Ukrainian].
2. Zhuravska, Z. V., & Vasyliuk, I. M. (2017). *Pro deiaki problemy zahalno-sotsialnoho zapobihannia koruptsii v Ukraini* [On some problems of general social prevention of corruption in Ukraine]. *Kryminalno-pravovi ta kryminolohichni zasady protydii koruptsii – Criminal law and criminological principles of combating corruption*, 80–81 [in Ukrainian].
3. Konventsiiia OON proty koruptsii [UN Convention against Corruption]. 995_j51 vid 31.10.2003 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text [in Ukrainian].
4. Kryminalna konventsiiia pro borotbu z koruptsiieiu [Criminal Convention on Combating Corruption]. vid 27 sichnia 1999 r. № 994_101, ratyfikovana Zakonom Ukrainy vid 18.10.2006 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text [in Ukrainian].
5. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on Prevention of Corruption]. 49 vid 28.12.2014 r. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].